

Συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-217/03 και T-245/03

**Fédération nationale de la coopération
bétail et viande (FNCBV) κ.λπ.**

κατά

Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

«Ανταγωνισμός — Άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ — Βόειο κρέας — Αναστολή των εισαγωγών — Καθορισμός συνδικαλιστικής κλίμακας τιμών — Κανονισμός 26 — Ενώσεις επιχειρήσεων — Περιορισμός ανταγωνισμού — Συνδικαλιστική δράση — Επηρεασμός του εμπορίου μεταξύ κρατών μελών — Υποχρέωση αιτιολογήσεως — Κατευθυντήριες γραμμές για τον υπολογισμό του ύψους των προστίμων — Αρχή της αναλογικότητας — Σοβαρότητα και διάρκεια της παραβάσεως — Επιβαρυντικές και ελαφρυντικές περιστάσεις — Μη σώρευση των κυρώσεων — Δικαιώματα άμυνας»

Απόφαση του Πρωτοδικείου (πρώτο τμήμα) της 13ης Δεκεμβρίου 2006 . . . II - 5000

Περίληψη της αποφάσεως

1. *Ανταγωνισμός — Κοινοτικοί κανόνες — Ενώσεις επιχειρήσεων — Έννοια (Άρθρο 81 § 1 ΕΚ)*

II - 4987

2. *Ανταγωνισμός — Κοινοτικοί κανόνες — Ενώσεις επιχειρήσεων — Έννοια*
(Άρθρο 81 § 1 ΕΚ)
3. *Ανταγωνισμός — Συμπράξεις — Επηρεασμός του μεταξύ κρατών μελών εμπορίου*
(Άρθρο 81 § 1 ΕΚ)
4. *Ανταγωνισμός — Συμπράξεις — Νόθευση του ανταγωνισμού — Καθορισμός των τιμών*
(Άρθρο 81 § 1 ΕΚ)
5. *Ανταγωνισμός — Συμπράξεις — Απαγορεύονται — Εθνικό νομικό πλαίσιο συνάψεως της συμφωνίας περί συμπράξεως*
(Άρθρο 81 ΕΚ)
6. *Ανταγωνισμός — Κοινοτικοί κανόνες — Καθ' ύλην πεδίο εφαρμογής*
(Άρθρο 81 ΕΚ)
7. *Γεωργία — Κανόνες ανταγωνισμού — Κανονισμός 26*
(Άρθρο 33 ΕΚ, 36 ΕΚ και 81 § 1 ΕΚ· κανονισμός 26 του Συμβουλίου, άρθρο 2 § 1)
8. *Ανταγωνισμός — Διοικητική διαδικασία — Ανακοίνωση των αιτιάσεων — Στοιχεία που πρέπει να περιλαμβάνει*
(Κανονισμός 17 του Συμβουλίου· κανονισμός 99/63 της Επιτροπής, άρθρο 4)
9. *Ανταγωνισμός — Πρόστιμα — Ύψος — Καθορισμός*
(Άρθρο 253 ΕΚ· κανονισμός 17 του Συμβουλίου, άρθρο 15 § 2)
10. *Ένσταση ελλείψεως νομιμότητας — Έκταση — Πράξεις κατά των οποίων μπορεί να προβληθεί ένσταση ελλείψεως νομιμότητας*
(Άρθρο 241 ΕΚ· ανακοίνωση 98/С 9/03 της Επιτροπής)
11. *Ανταγωνισμός — Πρόστιμα — Ύψος — Καθορισμός*
(Άρθρο 81 § 1 ΕΚ· κανονισμός 17 του Συμβουλίου, άρθρο 15 § 2)

12. Ανταγωνισμός — Πρόστιμα — Ύψος — Καθορισμός — Ανώτατο ποσό
(Κανονισμός 17 του Συμβουλίου, άρθρο 15 § 2)
13. Ανταγωνισμός — Πρόστιμα — Ύψος — Καθορισμός — Κριτήρια — Διάρκεια της παραβάσεως
(Άρθρο 81 § 1 ΕΚ· ανακοίνωση 98/C 9/03 της Επιτροπής)
14. Ανταγωνισμός — Πρόστιμα — Ύψος — Καθορισμός — Κριτήρια — Σοβαρότητα της παραβάσεως — Επιβαρυντικές περιστάσεις
(Κανονισμός 17 του Συμβουλίου, άρθρο 15 § 2)
15. Ανταγωνισμός — Πρόστιμα — Ύψος — Καθορισμός — Ανώτατο ποσό
(Κανονισμός 17 του Συμβουλίου, άρθρο 15 § 2)
16. Ανταγωνισμός — Πρόστιμα — Απόφαση της Επιτροπής περί διαπιστώσεως παραβάσεως εκδοθείσα μετά από μη δεκτική προσφυγής απόφαση, με την οποία επιβλήθηκε κύρωση στην ίδια επιχείρηση ή κρίθηκε ότι αυτή δεν φέρει ευθύνη
(Κανονισμός 17 του Συμβουλίου, άρθρο 15)
17. Ανταγωνισμός — Πρόστιμα — Ύψος — Εξουσία εκτιμήσεως της Επιτροπής — Δικαστικός έλεγχος — Πλήρης δικαιοδοσία

1. Το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ εφαρμόζεται στις ενώσεις στον βαθμό που η δραστηριότητά τους ή η δραστηριότητα των επιχειρήσεων που είναι μέλη τους αποσκοπεί στην παραγωγή των αποτελεσμάτων που η διάταξη αυτή επιχειρεί να καταστείλει. Λαμβανομένου υπόψη του σκοπού της διατάξεως αυτής, η έννοια της ενώσεως επιχειρήσεων πρέπει να ερμηνεύεται ως δυνάμενη να περιλάβει επίσης ενώσεις αποτελούμενες από ενώσεις επιχειρήσεων.

διατάξεως αυτής, δεν απαιτείται οι ενώσεις αυτές να μπορούν να αναγκάσουν τα μέλη τους να εκτελέσουν τις υποχρεώσεις που η συμφωνία τους επιβάλλει.

(βλ. σκέψεις 49, 89)

Για να εμπίπτει μια συμφωνία μεταξύ ενώσεων στο πεδίο εφαρμογής της

2. Στο πλαίσιο του κοινοτικού δικαίου του ανταγωνισμού, η έννοια της «επιχειρήσεως» καλύπτει κάθε φορέα που ασκεί

οικονομική δραστηριότητα, ανεξάρτητα από το νομικό καθεστώς που τον διέπει, και τον τρόπο της χρηματοδοτήσεώς του. Συνιστά οικονομική δραστηριότητα κάθε δραστηριότητα διαθέσεως αγαθών ή παροχής υπηρεσιών σε συγκεκριμένη αγορά.

Η δραστηριότητα όμως των κατόχων γεωργικών εκμεταλλεύσεων, των γεωργών ή των κτηνοτρόφων έχει βεβαίως οικονομικό χαρακτήρα. Συγκεκριμένα, τα ως άνω πρόσωπα ασκούν δραστηριότητα παραγωγής αγαθών τα οποία προσφέρουν προς πώληση έναντι αμοιβής. Οι κάτοχοι γεωργικών εκμεταλλεύσεων συνιστούν, κατά συνέπεια, επιχειρήσεις κατά την έννοια του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ.

σεως. Δεύτερον, εν πάση περιπτώσει, το γεγονός και μόνον ότι μια ένωση επιχειρήσεων μπορεί να έχει ως μέλη και πρόσωπα ή φορείς που δεν μπορούν να χαρακτηριστούν επιχειρήσεις δεν αρκεί για να εξαλειφθεί ο χαρακτήρας αυτός της ενώσεως κατά την έννοια του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ. Ομοίως, δεν μπορεί να γίνει δεκτό το επιχείρημα των προσφευγουσών που αντλείται από το ότι, στην περίπτωση εκμεταλλεύσεως υπό μορφή εταιρίας, στο συνδικάτο δεν προσχωρεί η εταιρία μέσω του εκπροσώπου της, αλλά έκαστος των εταίρων. Συγκεκριμένα, αυτό που έχει σημασία για τον χαρακτηρισμό της «επιχειρήσεως» δεν αποτελεί η νομική μορφή ή η μορφή της εκμεταλλεύσεως, αλλά η δραστηριότητα της εκμεταλλεύσεως αυτής ή των προσώπων που μετέχουν σ' αυτήν.

(βλ. σκέψεις 52-55)

Επομένως, τα συνδικάτα στα οποία ανήκουν και τα οποία τους εκπροσωπούν, καθώς και οι ομοσπονδίες στις οποίες ανήκουν τα συνδικάτα αυτά, μπορούν να χαρακτηριστούν ενώσεις επιχειρήσεων προκειμένου να εφαρμοστεί η διάταξη αυτή.

Το συμπέρασμα αυτό δεν μπορεί να αναρτηθεί από το γεγονός ότι τα τοπικά συνδικάτα μπορούν αν έχουν ως μέλη και τους συζύγους κατόχων γεωργικών εκμεταλλεύσεων. Πρώτον, είναι πιθανόν οι σύζυγοι των γεωργών ή των κτηνοτρόφων που είναι μέλη τοπικού γεωργικού συνδικάτου να μετέχουν επίσης στις εργασίες της οικογενειακής εκμεταλλεύ-

3. Το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ εφαρμόζεται μόνο στις συμφωνίες που μπορούν να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών. Μια συμφωνία μεταξύ επιχειρήσεων, για να μπορεί να επηρεάσει το ενδοκοινοτικό εμπόριο, πρέπει, βάσει ενός συνόλου νομικών ή πραγματικών στοιχείων, να παρέχει τη δυνατότητα να συναχθεί με αρκετή βεβαιότητα ότι μπορεί να ασκήσει άμεση ή έμμεση, πραγματική ή δυνητική, επιρροή στα εμπορικά ρεύματα μεταξύ κρατών μελών, κατά τρόπο που θα μπορούσε να βλάψει την επίτευξη των στόχων μιας ενιαίας αγοράς μεταξύ κρατών μελών.

Όταν η παράβαση στην οποία μετέσχε μια επιχείρηση ή μια ένωση επιχειρήσεων μπορεί να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών, η Επιτροπή δεν οφείλει να αποδείξει ότι η επί μέρους συμμετοχή αυτής της επιχείρησης ή της ενώσεως επιχειρήσεων επηρέασε το ενδοκοινοτικό εμπόριο.

Περαιτέρω, οι περιοριστικές του ανταγωνισμού πρακτικές που καλύπτουν ολόκληρο το έδαφος ενός των κρατών μελών έχει εξ ορισμού ως αποτέλεσμα την παγίωση στεγανοποιήσεων της εθνικής αγοράς και τη συνακόλουθη παρακώλυση της οικονομικής αλληλοδιδασίας που επιδιώκεται με τη Συνθήκη. Τέλος, όταν πρόκειται για αγορά ανοικτή στις εισαγωγές, τα μέλη μιας εθνικής συμπράξεως τιμών μπορούν να διατηρήσουν το μερίδιό τους στην αγορά μόνον εφόσον προστατεύονται από τον ανταγωνισμό αλλοδαπών επιχειρήσεων.

(βλ. σκέψεις 63, 66-67)

4. Το άρθρο 81, παράγραφος 1, στοιχείο α', ΕΚ προβλέπει ρητώς ότι συνιστούν περιορισμούς του ανταγωνισμού τα μέτρα που συνίστανται στον άμεσο ή έμμεσο καθορισμό των τιμών αγοράς ή πωλήσεως. Κατά πάγια νομολογία, ο

καθορισμός των τιμών συνιστά πράγματι πρόδηλο περιορισμό του ανταγωνισμού.

Μια συμφωνία που συνήφθη μεταξύ ομοσπονδιών που εκπροσωπούν κατόχους γεωργικών εκμεταλλεύσεων και ομοσπονδιών που εκπροσωπούν σφαγείς και με την οποία καθορίστηκαν ελάχιστες τιμές για ορισμένες κατηγορίες αγελάδων, με σκοπό να καταστούν οι τιμές αυτές υποχρεωτικές για το σύνολο των οικονομικών παραγόντων που δραστηριοποιούνται στη σχετική αγορά, αποσκοπεί στον περιορισμό του ανταγωνισμού στις αγορές αυτές, περιορίζοντας ιδίως τεχνητά το περιθώριο εμπορικής διαπραγματεύσεως των κτηνοτρόφων και των σφαγέων και νοθεύοντας τη διαμόρφωση των τιμών στις σχετικές αγορές.

Το συμπέρασμα αυτό δεν μπορεί να αναιρεθεί από το επιχείρημα ότι οι γεωργικές αγορές είναι ρυθμισμένες αγορές στις οποίες δεν εφαρμόζονται αυτοδικαίως οι κανόνες του ανταγωνισμού και στις οποίες, πολύ συχνά, η διαμόρφωση των τιμών δεν ανταποκρίνεται στην ελεύθερη λειτουργία της προσφοράς και της ζήτησης. Βεβαίως, ο γεωργικός τομέας παρουσιάζει ορισμένη ιδιομορφία και αποτελεί αντικείμενο λεπτομερέστατης και συχνά αρκετά παρεμβατικής ρυθμίσεως. Ωστόσο, οι κοινοτικοί κανόνες ανταγωνισμού εφαρμόζονται στις αγορές των γεωργικών προϊόντων, έστω και αν προβλέπονται

ορισμένες εξαιρέσεις για να ληφθεί υπόψη η ιδιαίτερη κατάσταση των αγορών αυτών.

Επιπλέον, το γεγονός και μόνον ότι οι ελάχιστες τιμές καθορίστηκαν με αναφορά στην τιμή δημόσιας παρέμβασης δεν αρκεί για να εξαλειφθεί ο περιοριστικός χαρακτήρας της επίμαχης συμφωνίας. Συγκεκριμένα, η αναφορά αυτή στην τιμή δημόσιας παρέμβασης δεν μπορεί να αφαιρέσει από την κλίμακα ελαχίστων τιμών το αντίθετο προς τον ανταγωνισμό αντικείμενό της, που συνίσταται στον άμεσο και τεχνητό καθορισμό μιας συγκεκριμένης τιμής αγοράς, και δεν επιτρέπει την εξομοίωσή της με τους διάφορους μηχανισμούς στήριξης και δημόσιας παρέμβασης των κοινών οργανώσεων γεωργικών αγορών που αποσκοπούν στην εξυγίανση των αγορών που χαρακτηρίζονται από υπερβάλλουσα προσφορά, μέσω απόσυρσης ενός τμήματος της παραγωγής.

(βλ. σκέψεις 83, 85-87)

αντίθετος προς τους κανόνες του ανταγωνισμού πρακτικές ή το να αρύονται οι επιχειρηματίες αυτοί προνόμια που αντιστοιχούν σε αυτά των εθνικών ή κοινοτικών δημοσίων αρχών, προκειμένου να υποκαταστήσουν τη δράση τους σε εκείνη των δημοσίων αρχών.

Ομοίως, το γεγονός ότι οι εθνικές αρχές γνώριζαν, επέτρεψαν ή ακόμη και ενθάρρυναν τη συμπεριφορά των επιχειρήσεων δεν ασκεί, εν πάση περιπτώσει, επιρροή στη δυνατότητα εφαρμογής του άρθρου 81 ΕΚ. Τέλος, η κρίση στην οποία βρίσκεται ένας τομέας δεν μπορεί, από μόνη της, να αποκλείσει την εφαρμογή του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ.

(βλ. σκέψεις 90-92)

5. Το νομικό πλαίσιο στο οποίο πραγματοποιείται η σύναψη των συμφωνιών μεταξύ επιχειρήσεων που απαγορεύονται από το άρθρο 81 ΕΚ, καθώς και ο νομικός χαρακτηρισμός που δίδεται στο πλαίσιο αυτό από τις διάφορες εθνικές έννομες τάξεις, δεν έχουν επίπτωση στη δυνατότητα εφαρμογής των κοινοτικών κανόνων του ανταγωνισμού. Επιπλέον, η προβαλλόμενη ανεπάρκεια των δημοσίων μέτρων για την αντιμετώπιση των προβλημάτων ενός συγκεκριμένου τομέα δεν μπορεί να δικαιολογήσει την εμπλοκή των ιδιωτών επιχειρηματιών σε
6. Οι συμφωνίες που συνάπτονται στο πλαίσιο συλλογικών διαπραγματεύσεων μεταξύ κοινωνικών εταίρων για την από κοινού αναζήτηση μέτρων για τη βελτίωση των συνθηκών απασχόλησης και εργασίας δεν εμπίπτουν, λόγω της φύσεως και του αντικείμενου τους, στο άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ. Ωστόσο, συμφωνία συναφθείσα μεταξύ των ομοσπονδιών γεωργικών συνδικαλιστικών οργανώσεων, και των ομοσπονδιών των

σφαγέων με αντικείμενο τον καθορισμό της ελάχιστης τιμής αγοράς βοοειδών και την αναστολή των εισαγωγών βοείου κρέατος δεν δικαιολογεί την εξαίρεσή της από το πεδίο εφαρμογής των απαγορεύσεων του άρθρου 81 ΕΚ.

(βλ. σκέψεις 98-100)

σκοπών του άρθρου 33 ΕΚ, δεκτού γενομένου ότι, δεδομένου ότι οι σκοποί αυτοί είναι ενίοτε αντίθετοι μεταξύ τους, η Επιτροπή μπορεί να προσπαθεί να τους συμβιβάσει. Τέλος, για την εφαρμογή της εξαίρεσης αυτής, τα μέτρα μπορούν να θεωρηθούν αναγκαία για την υλοποίηση των σκοπών της κοινής γεωργικής πολιτικής μόνον αν είναι αναλογικά.

7. Η διατήρηση αποτελεσματικού ανταγωνισμού στις αγορές γεωργικών προϊόντων συνιστά έναν από τους σκοπούς της κοινής γεωργικής πολιτικής. Συγκεκριμένα, καίτοι αληθεύει ότι το άρθρο 36 ΕΚ αναθέτει στο Συμβούλιο να καθορίζει το μέτρο κατά το οποίο πρέπει να εφαρμόζονται οι κοινοτικοί κανόνες ανταγωνισμού επί της παραγωγής και της εμπορίας γεωργικών προϊόντων, ώστε να λαμβάνεται υπόψη η ειδική κατάσταση των αγορών αυτών των προϊόντων, εντούτοις η διάταξη αυτή θέτει την αρχή της εφαρμογής των κοινοτικών κανόνων περί ανταγωνισμού στον γεωργικό τομέα.

Ως εισάγον εξαίρεση, το άρθρο 2, παράγραφος 1, του κανονισμού 26, που προβλέπει ότι το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ δεν εφαρμόζεται στις συμφωνίες, αποφάσεις και πρακτικές που είναι απαραίτητες για την πραγματοποίηση των στόχων της κοινής γεωργικής πολιτικής, πρέπει να ερμηνεύεται περιοριστικά. Περαιτέρω, αυτή η διάταξη εφαρμόζεται μόνον αν η επίμαχη συμφωνία ευνοεί την επίτευξη όλων των

(βλ. σκέψεις 197-199, 208)

8. Ο σεβασμός των δικαιωμάτων άμυνας σε κάθε διαδικασία που μπορεί να καταλήξει στην επιβολή κυρώσεων, ιδίως δε προστίμων, συνιστά θεμελιώδη αρχή του κοινοτικού δικαίου, η οποία πρέπει να τηρείται ακόμη και αν πρόκειται για διαδικασία διοικητικού χαρακτήρα. Κατ' εφαρμογήν της αρχής αυτής, η ανακοίνωση αιτιάσεων συνιστά ουσιώδη διαδικαστική εγγύηση. Η ανακοίνωση αυτή των αιτιάσεων πρέπει να αναφέρει σαφώς όλα τα ουσιώδη στοιχεία στα οποία στηρίζεται η Επιτροπή στο στάδιο αυτό της διαδικασίας.

Η Επιτροπή, αν αναφέρει ρητώς, με την ανακοίνωση αιτιάσεων, ότι πρόκειται να εξετάσει αν πρέπει να επιβάλει πρόστιμα στις οικείες επιχειρήσεις και αν αναφέρει τα κύρια πραγματικά και

νομικά στοιχεία που μπορούν να επισύρουν πρόστιμο, όπως είναι η σοβαρότητα και η διάρκεια της υποτιθημένης παραβάσεως και το γεγονός ότι αυτή διεπράχθη «εκ προθέσεως ή εξ αμελείας», πληροί την υποχρέωσή της σεβασμού του δικαιώματος ακροάσεως των επιχειρήσεων. Η Επιτροπή, ενεργώντας έτσι, παρέχει στις επιχειρήσεις τα αναγκαία στοιχεία για να αμυνθούν όχι μόνον έναντι της διαπιστώσεως της παραβάσεως, αλλά και έναντι της επιβολής προστίμου.

Η παροχή στοιχείων με την ανακοίνωση αιτιάσεων σχετικά με το ύψος των προστίμων των οποίων μελετάται η επιβολή, πριν παρασχεθεί στις επιχειρήσεις η δυνατότητα να διατυπώσουν τις παρατηρήσεις τους επί των αιτιάσεων που ελήφθησαν υπόψη κατ' αυτών, θα προδίκασε κατά τρόπον ανάρμοστο την απόφαση της Επιτροπής. Κατά μείζονα λόγο, το να θιγεί, με την ανακοίνωση αιτιάσεων, το ζήτημα της τηρήσεως του ανωτάτου ορίου του 10 % κατά την ενδεχόμενη με την τελική απόφαση επιβολή του προστίμου θα προδίκασε επίσης κατά τρόπο ανάρμοστο την απόφαση.

(βλ. σκέψεις 217-218, 222)

ελλείψει ειδικών περιστάσεων, να αιτιολογήσει ρητώς την τήρηση του ανωτάτου ορίου του 10 % του κύκλου εργασιών της εν λόγω επιχείρησης. Η επιχείρηση αυτή πρέπει να γνωρίζει τόσο την ύπαρξη του εν λόγω νομίμου ορίου όσο και το συγκεκριμένο ποσό του κύκλου εργασιών της και μπορεί, συνεπώς, να εκτιμήσει, έστω και αν δεν υπάρχει καμία δικαιολογία στην απόφαση περί επιβολής κυρώσεως, αν υπήρξε ή όχι υπέρβαση του ανωτάτου ορίου του 10 % κατά την επιβολή του προστίμου.

Αντιθέτως, όταν η Επιτροπή επιβάλλει κύρωση σε ένωση επιχειρήσεων και ελέγχει την τήρηση του νομίμου ανωτάτου ορίου του 10 % του κύκλου εργασιών βάσει του αθροίσματος του κύκλου εργασιών που έχουν πραγματοποιήσει το σύνολο ή μέρος των μελών της ένωσης αυτής, πρέπει να το αναφέρει ρητώς στην απόφασή της και πρέπει να εκθέτει τους λόγους που δικαιολογούν τη συνεκτίμηση των κύκλων εργασιών των μελών. Αν δεν υπάρξει τέτοια αιτιολογία, οι ενδιαφερόμενοι δεν θα είναι σε θέση να γνωρίσουν τη δικαιολόγηση της αποφάσεως αυτής και δεν θα μπορούν να προβούν ορθώς στον έλεγχο της τηρήσεως εν προκειμένω του νομίμου ανωτάτου ορίου.

(βλ. σκέψεις 238-239)

9. Όταν η Επιτροπή επιβάλλει πρόστιμο σε μια επιμέρους επιχείρηση που διέπραξε παράβαση, δεν οφείλει οπωσδήποτε,

10. Οι κατευθυντήριες γραμμές για τον καθορισμό του ύψους των προστίμων που επιβάλλονται δυνάμει του άρθρου

15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 και του άρθρου 65, παράγραφος 5, της Συνθήκης ΕΚΑΧ, μολονότι δεν συνιστούν τη νομική βάση της αποφάσεως περί επιβολής προστίμου σε επιχειρηματία, δεδομένου ότι η απόφαση αυτή στηρίζεται στον κανονισμό 17, καθορίζουν, κατά τρόπο γενικό και αφηρημένο, τη μέθοδο που επέβαλε στον εαυτό της η Επιτροπή για τον καθορισμό του ύψους των προστίμων. Κατά συνέπεια, υπάρχει άμεση σχέση μεταξύ της αποφάσεως αυτής και των κατευθυντηρίων γραμμών, οπότε μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο ενστάσεως ελλείψεως νομιμότητας.

Εν πάση περιπτώσει, δεδομένου ότι τα κατ' αποκοπήν ποσά που προβλέπονται από τις κατευθυντήριες γραμμές είναι απλώς ενδεικτικά, δεν μπορεί να προκύπτει εντεύθεν παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας.

(βλ. σκέψεις 252-253)

(βλ. σκέψη 250)

11. Οι συμπράξεις που αφορούν τις τιμές ή τη στεγανοποίηση των αγορών συνιστούν εκ φύσεως πολύ σοβαρές παραβάσεις. Κατά συνέπεια, η Επιτροπή, εκθέτοντας στο σημείο 1 Α των κατευθυντηρίων γραμμών για τον καθορισμό του ύψους των προστίμων που επιβάλλονται δυνάμει του άρθρου 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 και του άρθρου 65, παράγραφος 5, της Συνθήκης ΕΚΑΧ, ότι τα είδη αυτά των παραβάσεων πρέπει να θεωρούνται πολύ σοβαρές παραβάσεις, για τις οποίες προβλέπεται αρχικό ποσό 20 εκατομμυρίων ευρώ, δεν παραβίασε την αρχή της αναλογικότητας.

12. Το άρθρο 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17, ορίζοντας ότι η Επιτροπή μπορεί να επιβάλλει πρόστιμα ποσού το πολύ μέχρι 10 % του κύκλου εργασιών που έχει πραγματοποιήσει κατά την προηγούμενη εταιρική χρήση εκάστη των επιχειρήσεων που μετέσχε στην παράβαση, απαιτεί μόνο να μειώνεται το πρόστιμο που τελικά θα επιβληθεί σε μια επιχείρηση σε περίπτωση που υπερβαίνει το 10 % του κύκλου εργασιών της, ανεξάρτητα από τις ενδιάμεσες πράξεις υπολογισμού που αποσκοπούν στη συνεκτίμηση της σοβαρότητας και της διάρκειας της παραβάσεως. Κατά συνέπεια, το άρθρο 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 δεν απαγορεύει στην Επιτροπή να αναφέρεται, κατά τον υπολογισμό της, σε ένα ενδιάμεσο ποσό που υπερβαίνει το 10 % του κύκλου εργασιών της εμπλεκόμενης επιχείρησης, εφόσον το ποσόν του προστίμου που τελικά επιβάλλεται στην επιχείρηση αυτή δεν υπερβαίνει αυτό το ανώτατο όριο. Το αυτό ισχύει και για το ανώτατο ποσό του

ενός εκατομμυρίου ευρώ που διαλαμβάνεται στην ίδια διάταξη.

(βλ. σκέψη 255)

13. Υπό το φως του σημείου 1 Β των κατευθυντηρίων γραμμών για τον καθορισμό του ύψους των προστίμων που επιβάλλονται δυνάμει του άρθρου 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 και του άρθρου 65, παράγραφος 5, της Συνθήκης ΕΚΑΧ, που προβλέπει ότι η διάρκεια της παραβάσεως μπορεί να συνεπάγεται τον καθορισμό ενδεχομένου ενός επιπλέον ποσού προστίμου, σε σχέση με αυτό που καθορίστηκε βάσει της σοβαρότητας, προκύπτει ότι η πολύ σύντομη διάρκεια της παραβάσεως, ήτοι διάρκεια μικρότερη του έτους, δικαιολογεί απλώς το να μην προστεθεί κανένα επιπλέον ποσό στο ποσό που καθορίστηκε με βάση τη σοβαρότητα της παραβάσεως. Το γεγονός ότι μια παράβαση ήταν πολύ μικρής διάρκειας δεν μπορεί, εν πάση περιπτώσει, να θέσει εν αμφιβόλω την ύπαρξη παραβάσεως του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ.

(βλ. σκέψεις 134, 257-258)

14. Συνιστούν επιβαρυντικές περιστάσεις, δυνάμενες να ληφθούν υπόψη από την Επιτροπή για την αύξηση προστίμου

επιβληθέντος βάσει του άρθρου 81 ΕΚ, η μυστική συνέχιση μιας συμφωνίας ακόμη και μετά την εκ μέρους της Επιτροπής υπόδειξη στις επιχειρήσεις ή ενώσεις επιχειρήσεων που μετέχουν στη συμφωνία να θέσουν τέρμα σε αυτήν, καθώς και η χρήση βίας για να αναγκαστεί ένα μέρος να προσχωρήσει σε μια συμφωνία ή για να εξασφαλιστεί η εφαρμογή της.

(βλ. σκέψεις 271, 278-289)

15. Το άρθρο 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 δεν απαγορεύει στην Επιτροπή να επιβάλει πρόστιμα μεγαλύτερα του ενός εκατομμυρίου ευρώ σε ενώσεις που ισχυρίζονται ότι δεν πραγματοποιούν κύκλο εργασιών. Από τη χρήση του γενικού όρου «παράβαση» στο άρθρο 15, παράγραφος 2, καθόσον ο όρος αυτός καλύπτει αδιακρίτως τις συμφωνίες, τις εναρμονισμένες πρακτικές και τις αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων, προκύπτει ότι τα ανώτατα όρια που προβλέπει η διάταξη αυτή εφαρμόζονται κατά τον ίδιο τρόπο στις συμφωνίες και στις εναρμονισμένες πρακτικές, καθώς και στις αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων. Αν μια ένωση επιχειρήσεων δεν ασκεί ίδια οικονομική δραστηριότητα ή αν από τον κύκλο εργασιών της δεν προκύπτει η επιρροή που η ένωση αυτή μπορεί να ασκήσει στην αγορά, η Επιτροπή μπορεί, υπό ορισμένες προϋποθέσεις, να λάβει υπόψη τον κύκλο εργασιών των μελών της ενώσεως αυτής για τον υπολογισμό του ανωτάτου ποσού του προστίμου που προστίμου που μπορεί να της επιβάλλει.

Μολονότι, στη διάταξη αυτή, η μόνη ρητή αναφορά στον κύκλο εργασιών της επιχειρήσεως αφορά το ανώτατο όριο ενός προστίμου που υπερβαίνει το ένα εκατομμύριο ευρώ, οι κατευθυντήριες γραμμές για τον καθορισμό του ύψους των προστίμων που επιβάλλονται δυνάμει του άρθρου 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 και του άρθρου 65, παράγραφος 5, της Συνθήκης ΕΚΑΧ, που η Επιτροπή επέβαλε στον εαυτό της, καθορίζουν, στο σημείο 5, στοιχείο α', ότι το τελικό αποτέλεσμα του υπολογισμού του προστίμου βάσει της περιγραφείσας στα σημεία 1 έως 3 μεθόδου δεν μπορεί «σε καμία περίπτωση» να υπερβαίνει το 10% του παγκόσμιου κύκλου εργασιών των επιχειρήσεων, όπως προβλέπει το άρθρο 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17. Το ανώτατο όριο του 10% του κύκλου εργασιών πρέπει, επομένως, να εφαρμόζεται ακόμη και στην περίπτωση του καθορισμού προστίμων ποσού κατωτέρου του ενός εκατομμυρίου ευρώ.

Περαιτέρω, το ανώτατο όριο του 10% του κύκλου εργασιών πρέπει να υπολογίζεται σε σχέση με τον κύκλο εργασιών που πραγματοποίησε καθεμία από τις επιχειρήσεις που μετέσχον στις συμφωνίες και εναρμονισμένες πρακτικές ή το σύνολο των επιχειρήσεων που είναι μέλη των ενώσεων επιχειρήσεων, τουλάχιστον όταν, σύμφωνα με τους εσωτερικούς κανόνες της, η ένωση μπορεί να δεσμεύσει τα μέλη της. Η δυνατότητα αυτή συνεκτιμήσεως, συναφώς, του κύκλου εργασιών του συνόλου των επιχειρήσεων μελών μιας ενώσεως δικαιολογείται καθόσον, κατά τον καθορισμό του ύψους των προστίμων, μπορεί μεταξύ άλλων να ληφθεί υπόψη η επιρροή που η επιχείρηση άσκησε στην αγορά, για παράδειγμα λόγω του μεγέθους της και της οικονομικής ισχύος της, σε σχέση με τα οποία παρέχει ενδείξεις ο κύκλος

εργασιών της επιχειρήσεως, καθώς και το αποτρεπτικό αποτέλεσμα που πρέπει να έχουν τα πρόστιμα αυτά. Η επιρροή όμως που άσκησε στην αγορά μια ένωση επιχειρήσεων δεν εξαρτάται από τον ίδιο κύκλο εργασιών, από τον οποίο δεν προκύπτει ούτε το μέγεθός της ούτε η οικονομική ισχύς της, αλλά από τον κύκλο εργασιών των μελών της που συνιστά μια ένδειξη όσον αφορά το μέγεθος και την οικονομική ισχύ της.

Ωστόσο, δεν αποκλείεται, σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, να μπορεί να ληφθεί υπόψη ο κύκλος εργασιών των μελών μιας ενώσεως έστω και αν αυτή δεν διαθέτει, τυπικά, την εξουσία να δεσμεύει τα μέλη της, λόγω ελλείψεως εσωτερικών κανόνων που της αναγνωρίζουν μια τέτοια ικανότητα. Σε διαφορετική περίπτωση, θα μπορούσε να διακυβευτεί η δυνατότητα της Επιτροπής να επιβάλλει πρόστιμα καταλλήλου ποσού για τις επίμαχες παραβάσεις, στον βαθμό που σε ενώσεις με πολύ μικρό κύκλο εργασιών, οι οποίες όμως έχουν ως μέλη, έστω και αν δεν μπορούν να τις δεσμεύσουν τυπικώς, μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων οι οποίες, συνολικά, πραγματοποιούν σημαντικό κύκλο εργασιών, θα μπορούσαν να επιβληθούν ως κυρώσεις μόνο μικρά πρόστιμα, έστω και αν οι διαπραχθείσες από αυτές παραβάσεις μπορούσαν να ασκήσουν σημαντική επιρροή στις σχετικές αγορές. Το γεγονός αυτό θα ήταν επιπλέον αντίθετο προς την ανάγκη διασφάλισης του αποτρεπτικού αποτελέσματος των κυρώσεων κατά των παραβάσεων των κοινοτικών κανόνων του ανταγωνισμού.

Επομένως, η συνεκτίμηση του αθροίσματος των κύκλων εργασιών των μελών της οικείας ένωσης μπορεί να

δικαιολογηθεί από άλλες ειδικές περιπτώσεις, πέραν της ύπαρξης εσωτερικών κανόνων που επιτρέπουν στην ένωση αυτή να δεσμεύει τα μέλη της. Πρόκειται, ειδικότερα, για τις περιπτώσεις κατά τις οποίες η παράβαση την οποία διέπραξε μία ένωση αφορά τις δραστηριότητες των μελών της και οι αντίθετες προς τον ανταγωνισμό επίμαχες πρακτικές εκτελούνται άμεσα από την ένωση προς όφελος των μελών της και σε συνεργασία με αυτά, καθόσον η ένωση δεν έχει αντικειμενικά συμφέροντα αυτοτελή σε σχέση με αυτά των μελών της. Μολονότι, σε ορισμένες από τις περιπτώσεις αυτές, η Επιτροπή μπορεί ενδεχομένως, πέραν της επιβολής κυρώσεων στην οικεία ένωση, να επιβάλει ατομικά πρόστιμα σε καθεμία από τις επιχειρήσεις μέλη, τούτο μπορεί να αποβεί ιδιαίτερα δυσχερές, αν όχι αδύνατο, όταν ο αριθμός των επιχειρήσεων αυτών είναι πολύ μεγάλος.

Στις περιπτώσεις αυτές, εν πάση περιπτώσει, η δυνατότητα αυτή συνεκτιμώσεως των κύκλων εργασιών των βασικών μελών των ενώσεων επιχειρήσεων πρέπει ωστόσο να περιορίζεται, κατ' αρχήν, σε όσα από τα μέλη τους εδραστηριοποιούνται στις αγορές που επηρεάζονται από τις παραβάσεις για τις οποίες επιβλήθηκαν κυρώσεις με την προσβαλλόμενη απόφαση.

Εν τέλει, το να λαμβάνεται υπόψη ο κύκλος εργασιών των μελών μιας ενώσεως επιχειρήσεων για τον καθορισμό

του ανωτάτου ορίου του 10% δεν σημαίνει ότι επιβλήθηκε στα μέλη αυτά πρόστιμο ούτε ακόμη, αυτό καθεαυτό, ότι η εν λόγω ένωση έχει την υποχρέωση να μετακυλίσει στα μέλη της το βάρος του προστίμου.

(βλ. σκέψεις 313-314, 317-319, 325, 343)

16. Η αρχή non bis in idem συνιστά γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου την τήρηση της οποίας εξασφαλίζει ο κοινοτικός δικαστής. Στον τομέα του κοινοτικού δικαίου του ανταγωνισμού, η αρχή αυτή απαγορεύει στην Επιτροπή να καταδικάσει ή να διώξει μια επιχείρηση εκ νέου για αντίθετη προς τον ανταγωνισμό συμπεριφορά για την οποία της έχει επιβληθεί κύρωση ή για την οποία κρίθηκε ότι δεν έχει ευθύνη με προηγούμενη απόφαση της Επιτροπής η οποία δεν είναι πλέον δεκτική προσφυγής. Η εφαρμογή της αρχής non bis in idem εξαρτάται από την τριπλή προϋπόθεση της ταυτότητας των πραγματικών περιστατικών, της ταυτότητας του παραβάτη και της ταυτότητας του προστατευόμενου εννόμου συμφέροντος. Η αρχή αυτή απαγορεύει συνεπώς την επιβολή πλειόνων κυρώσεων στο ίδιο πρόσωπο για την ίδια παράνομη συμπεριφορά προς προστασία του ίδιου εννόμου αγαθού. Αντιθέτως, δεν απαγορεύει την επιβολή κυρώσεων για το ίδιο γεγονός στις διάφορες ενώσεις επιχειρήσεων που μετέσχον, λόγω της

συμμετοχής στην παράβαση και του βαθμού ευθύνης εκάστης εξ αυτών, έστω και αν ορισμένες από αυτές αποτελούν μέλη των λοιπών.

(βλ. σκέψεις 340-344)

17. Ναι μεν η Επιτροπή διαθέτει εξουσία εκτίμησης κατά τον καθορισμό του ύψους των προστίμων που επιβάλλονται ως κύρωση για την παράβαση των κοινοτικών κανόνων του ανταγωνισμού, πλην όμως το Πρωτοδικείο εκδίδει, βάσει του άρθρου 17 του κανονισμού 17, απόφαση βάσει αρμοδιότητας πλήρους δικαιοδοσίας κατά την έννοια του άρθρου 229 ΕΚ, επί των προσφυγών που ασκήθηκαν κατά των αποφάσεων με τις

οποίες η Επιτροπή καθόρισε ένα πρόστιμο και μπορεί, κατά συνέπεια, να ακυρώσει, να μειώσει ή να αυξήσει το επιβληθέν πρόστιμο. Δυνάμει αυτής της αρμοδιότητας πλήρους δικαιοδοσίας, το Πρωτοδικείο μπορεί, μεταξύ άλλων, να τροποποιήσει το ύψος της μείωσης του προστίμου στην οποία προέβη η Επιτροπή υπέρ επιχειρήσεως ή ενώσεως επιχειρήσεων βάσει των περιστάσεων που προβλέπει το σημείο 5, στοιχείο β', των κατευθυντηρίων γραμμών για τον καθορισμό του ύψους των προστίμων που επιβάλλονται δυνάμει του άρθρου 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 και του άρθρου 65, παράγραφος 5, της Συνθήκης ΕΚΑΧ.

(βλ. σκέψεις 352, 355-361)